

1 Inleiding

In deze inleiding geef ik eerst een aantal situaties, die alle over eigendom gaan. Die situaties leiden nogal eens tot geschillen, en die kunnen alleen met behulp van de begrippen zoals eigendom, de regels (zoals art. 5:2 BW) in hun samenhang, en de systematiek van het recht en het Burgerlijk Wetboek (BW), worden begrepen.

Dit boek is van jou. Jij hebt het gekocht en betaald, en het is aan jou geleverd. Jij bent eigenaar. We begrijpen allemaal wat dat betekent. De wet geeft een definitie van eigendom in artikel 5:1 BW.

Artikel 5:1 lid 1 BW

Eigendom is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben.

Dat is een algemene regel over het eigendomsrecht. Jij hebt een specifiek eigendomsrecht op dit boek. Je hebt op dit boek (dat is een zaak) het meest omvattende recht dat iemand hebben kan. Je gebruikt dit boek dit jaar om je ermee voor te bereiden op de tentamens die komen gaan. Nog vele jaren nadat je die tentamens hebt gehaald, gebruik je dit boek om je kennis weer op te frissen, of als eerste opstap voor de beantwoording van een vraag die je op je werk voorgelegd kreeg. Over hoe je dat boek gebruikt, geeft de wet *geen* precieze regels – en dat is maar goed ook. Jij bent immers eigenaar en jij mag dat gebruik zelf bepalen. De regel staat al in de definitie van eigendom: eigendom is het ‘meest omvattende’ recht. Je kunt ook besluiten om dit boek voor een goede prijs te verkopen. Je mag dat doen als eigenaar: je hebt immers het ‘meest omvattende’ recht. Niemand mag meer met wat van jou is dan jijzelf. In dat geval kun je het boek aan iemand anders leveren en daarmee maak je die persoon eigenaar. Dat heet overdracht. Daarvoor geeft de wet wel een regel.

Artikel 3:84 lid 1 BW

Voor overdracht van een goed wordt vereist een levering krachtens geldige titel, verricht door hem die bevoegd is over het goed te beschikken.

Deze regel spreekt over ‘overdracht van een goed.’ Het begrip ‘goed’ omvat ook zaken – dat blijkt uit het eerste artikel van hetzelfde Boek: artikel 3:1 BW.

Artikel 3:1 BW

Goederen zijn alle zaken en alle vermogensrechten.

De systematiek maakt dat we deze betekenis van goed dus ook toepassen in het artikel over overdracht. Wie een goed (dus ook: een zaak) wil overdragen moet voldoen aan de dwingende vereisten van dit artikel: een levering die krachtens een titel plaatsvindt, door iemand die bevoegd is te beschikken. Dat zijn zeer abstracte termen, maar ze betekenen eigenlijk gewoon het volgende. Alleen de eigenaar kan overdragen, want die heeft immers het meest omvattende recht en is dus ook bevoegd. De eigenaar moet leveren, dat wil zeggen de overdracht publiekelijk kenbaar laten zijn. Bij je papieren boek kan dat heel eenvoudig: je geeft het aan de verkrijger – en dat kan iedere omstander zien. Voor die levering wordt een geldige *reden* verlangd – en dat is de titel. Dat zal zeer vaak een koopovereenkomst zijn, waarmee de verkoper en de koper beiden aangeven de overdracht van eigendom te willen; daarmee rechtvaardigen zij ook de overdracht. Zowel de koopovereenkomst als de overdracht is een zogenaemde rechtshandeling. Verkoper en koper hebben een koopovereenkomst gesloten – zij willen voor de overeengekomen prijs de eigendom van de zaak overdragen en hebben dat aan elkaar verklaard. Beiden zijn het ook eens over de overdracht.

Onze regel van overdracht betekent eigenlijk ook dat een enkele koopovereenkomst voor overdracht van eigendom niet volstaat. In het jaar 295 werd dat in een paar woorden neergeschreven als een regel, uitgevaardigd namens de

Romeinse keizer Diocletianus: door levering, niet door enkele overeenkomst wordt de eigendom van zaken overgedragen.¹

We zullen zien dat dat leveren in de praktijk vrij eenvoudig gaat, voor roerende zaken en voor vorderingen. Wanneer onroerende zaken als land of een appartement overgedragen moeten worden, dan zijn er meer formele vereisten voor de levering.

Het goederenrecht is zeer oud, en zeer stabiel. Dat betreft zowel de systematiek, de principes en de regels als de begrippen van het goederenrecht. De regels van eigendom en van overdracht zijn oud, met begrippen (eigendom, levering) die al lang eenzelfde betekenis hebben. Beide regels zijn van dwingend recht. Als jij eigenaar bent, dan ben jij degene die het meest omvattende recht heeft – niemand anders kan daartussen komen, behalve als jij dat toestaat. Overdracht van eigendom is daarvan een belangrijk voorbeeld. Als je wilt overdragen dan kan dat – maar dan geldt er de dwingende voorwaarde van levering, nog steeds.

Het goederenrecht verandert wel, maar op details, en bovendien veel minder snel dan het verbintenissenrecht. Goederenrecht en verbintenissenrecht vormen samen het vermogensrecht. We hebben beide rechtsgebieden al in werking gezien, in de eerste zin hierboven: jij hebt dit boek gekocht (verbintenissenrecht), en het is aan jou geleverd (goederenrecht). Jij bent eigenaar (goederenrecht). Jij, en jij alleen, mag het boek in eigendom overdragen. Je kunt het ook zelf blijven bezitten en voor jezelf houden – en gebruiken. Goederenrecht gaat over goederen en over de rechten daarop. Het verbintenissenrecht gaat over persoonlijke rechten – tegen een persoon uit te oefenen. De koopovereenkomst roept verbintenissen in het leven (juridisch).

A verkoopt aan B een laptop voor een prijs van € 499. A en B sluiten een overeenkomst. Twee verbintenissen ontstaan. A is verbonden om aan B de laptop te leveren. B is verbonden om aan A € 499 te betalen.

1 In het latijn: *traditionibus, non nudis pactis dominia rerum transferuntur*. Te vinden in C. 2.3.20. De vindplaats is de Codex, 2^e boek, 3^e titel en 20ste paragraaf van de wetgeving van Keizer Justinianus, uit de eerste helft van de 6^e eeuw. Ik verwijs vaker naar Romeinsrechtelijke teksten, omdat ons recht in die traditie staat en er in de literatuur over de gehele wereld veel gebruik van wordt gemaakt.

B is onderweg naar huis met zijn nieuwe laptop. Hij wordt door C aangereden – C was een zeer belangrijk berichtje op zijn telefoon aan het lezen. B heeft niets, maar zijn laptop is vernield. Door deze handeling van C – een onrechtmatige daad – ontstaat er een verbintenis: C is jegens B verbonden om de schade te vergoeden.

Twee voorbeelden over verbintenissen – een uit het overeenkomstenrecht en de ander uit het onrechtmatigedaadsrecht. Verbintenissen moeten worden nagekomen. Het begrip verbintenis is afkomstig uit het Romeinse recht – obligatio. Hoe verbintenissen ontstaan, wat hun inhoud is, en hoe precies moet worden nagekomen wordt in het verbintenissenrecht geregeld. Dat rechtsgebied vinden we in de Boeken 3, 6, 7 en 8 BW. Het is voor een zeer groot deel regelend recht. Dat betekent dat de wettelijke regels (vaak) niet dwingend zijn. Partijen bepalen immers zelf met wie, waarover en onder welke voorwaarden ze overeenkomsten sluiten. Dat is contractsvrijheid. Die vrijheid is in het goederenrecht afwezig.

Het goederenrecht is systematisch onderdeel van een groter geheel van het recht, op de eerste plaats het burgerlijk recht. In dat burgerlijk recht wordt als eerste de persoon behandeld. Het goederenrecht gaat over rechten van die personen op goederen. Elke persoon heeft goederen. Die goederen bevinden zich in het vermogen van de persoon. Behalve *natuurlijke* personen – mensen van vlees en bloed – zijn er *rechtspersonen*, zoals de vereniging of de besloten vennootschap. Die rechtspersonen treden zelfstandig in het economische en juridische verkeer op. Zo hebben ook rechtspersonen dus een vermogen. Net als natuurlijke personen kunnen rechtspersonen handelen met andere personen, met betrekking tot de goederen in hun vermogen. Elke (rechts)persoon heeft één vermogen. In dit vermogen van de persoon of de rechtspersoon bevinden zich (economisch gezien) activa en passiva. De passiva zijn de schulden, de activa in dat vermogen noemen we (juridisch) goederen.

20

Vraag je eens af, wat je aan goederen hebt. Je hebt al het een en ander: de kleren die je draagt, je fiets of auto, het appartement waarin je woont, het inkomen van studiefinanciering of van een baan ernaast, je mobieltje(s) en de bundel die daarbij hoort; en zo meer. Dit zijn allemaal goederen in jouw vermogen. Die goederen zijn van verschillende aard, ook in het recht. Zo zijn sommige goederen tastbaar (je mobieltje) en andere niet. Die tastbare goederen zijn in het recht bekend als zaken, zoals de kleren, de fiets, de auto en het mobieltje. Van deze zaken kun je eigenaar zijn, het eigendomsrecht hebben.

Je andere genoemde goederen zijn niet tastbaar, zoals het recht op een maandelijks betaling door de overheid (DUO), het recht op betaling door je werkgever; je hebt het recht dat je verhuurder jou het gebruik van het appartement verschafft; je hebt het recht dat je per maand een aantal sms'jes kunt versturen. Op al die goederen heb je recht – al die goederen zijn van jou. Het recht kent begrippen met een vastgestelde betekenis. Zo is bijvoorbeeld het (belangrijkste) begrip *eigendom*. Eigendom, zo definieert artikel 5:1 BW, 'is het meest omvattende recht dat een persoon op een zaak kan hebben'. Zaken, zo definieert artikel 3:2 BW, zijn 'de voor menselijke beheersing vatbare stoffelijke objecten'. Van de stoffelijke goederen, de zaken, ben jij dus eigenaar; de niet-stoffelijke goederen, de vermogensrechten, behoren jou toe.

Wat mag een persoon met zijn goederen doen? Hoe kan hij die goederen verkrijgen? Hoe kan hij die goederen vervreemden? Vreemden betekent: aan een ander overdragen. Dat zijn een paar van de vragen waarover het goederenrecht handelt. Het goederenrecht gaat ook over de mogelijkheid iemand anders een recht te geven op jouw goederen, en zo een recht noemen we een goederenrechtelijk recht. Iemand anders een goederenrechtelijk recht geven is bekend als 'bezwaren'. Zo financiert de bank de aankoop van je huis, onder de voorwaarde dat je op jouw huis ten behoeve van de bank een recht van hypotheek vestigt. Jij bent eigenaar van het huis, terwijl de bank een hypotheekrecht op jouw huis heeft. Er zijn meer van dergelijke rechten op andermans goederen, zoals vruchtgebruik, erfpacht en erfdiensbaarheid. Welke goederenrechtelijke rechten een persoon ten aanzien van *andermans* goederen kan verkrijgen en welke bevoegdheden die rechten geven, wordt ook door het goederenrecht behandeld.

Alle goederen in het vermogen van een persoon of rechtspersoon zijn in principe voor anderen die van die persoon of rechtspersoon iets te vorderen hebben, beschikbaar voor verhaal. Stel, je hebt een bedrijf in elektronica – je handelt in computers, nieuw en tweedehands. Een van je klanten betaalt niet. Dat betekent dat hij zijn verbintenis tot betaling niet nakomt. Jij bent schuldeiser (crediteur), je klant schuldenaar (debiteur). Je kunt je vordering tot betaling op alle goederen van je klant verhalen, naar je keuze, maar wel op een door de wet voorgeschreven manier, door tussenkomst van een deurwaarder. Die regels voor het instellen van een zogenoemde rechtsvordering zijn regels van burgerlijk procesrecht die voornamelijk in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering (Rv) zijn opgenomen.

Als een debiteur zijn schulden niet meer kan betalen dan kunnen alle schuldeisers proberen hun vordering op die debiteur en zijn goederen te verhalen, maar dat kan problematisch worden. De wet kent voor die situatie een regeling van dwingend recht: faillissement. Als een schuldenaar opgehouden is zijn schulden te betalen dan kan hij failliet worden verklaard. Als dat gebeurt, dan moeten alle schuldeisers hun vordering indienen bij de curator in het faillissement. Die beoordeelt vervolgens de grootte van elke vordering, de rangorde van alle vorderingen, en de omvang van het vermogen van de failliet. Uiteindelijk vindt dan voor zover dat mogelijk is betaling van de crediteuren plaats. De crediteuren die geen voorrangpositie hebben, moeten dat wat er overblijft delen met de andere crediteuren. Dat is vaak weinig tot niets. Als een crediteur behalve zijn vordering ook een goederenrechtelijk recht heeft op een van de goederen van de failliet, dan hoeft hij zich veel minder zorgen te maken. Hij kan zijn goederenrechtelijke recht effectueren tegen de curator in het faillissement. Dat is de kracht van goederenrechtelijke rechten. Goederenrechtelijke rechten werken tegen eenieder – hebben absolute werking. We zullen dat steeds zien in alle voorbeelden.

Als jij computers verkoopt, lever je de computers tegen betaling. Vaak kan het bedrijfsmatig handig zijn om klanten gespreid te laten betalen, omdat ze het gehele bedrag niet hebben en niet bij jou zouden kopen als je meteen de gehele koopprijs zou verlangen. Stel, je verkoopt en levert aan een klant die in termijnen mag betalen. Hij betaalt twee termijnen, maar dan stoppen de betalingen. De klant wordt failliet verklaard. Je hebt een vordering tot betaling van de resterende koopprijs. Die vordering zal hoogstwaarschijnlijk niet of nauwelijks worden betaald. Stel, je verkoopt en levert onder eigendomsvoorbehoud, en de koper wordt na twee termijnen failliet verklaard. Je hebt nu niet alleen de vordering tot betaling van de resterende koopprijs, maar bovendien ben je nog eigenaar. Je mag dus de computer terugvorderen. Revindiceren is de term die wordt gebruikt voor de vordering tot teruggave van de zaak.

Je afnemer betaalt niet? Dat betekent dat je door een deurwaarder (conservatoir) beslag kunt laten leggen; een rechter zal vervolgens in een vonnis moeten oordelen dat je inderdaad recht heeft op betaling en dat vonnis kun je op het beslagen goed ten uitvoer leggen (of executeren – het beslag wordt dan een executoriaal beslag). Bij beslaglegging door een deurwaarder blijkt dat veelal alsnog betaling wordt verkregen. In de praktijk worden veel vorderingen aan een incassobureau ter inning gegeven. Ook dat helpt vaak om te laten betalen. Heeft je afnemer te veel schuldeisers en betaalt hij niet? Dan volgt vaak een faillissementsprocedure om je afnemer failliet te laten verklaren. In

dat geval kun je niet meer als individuele schuldeiser je vordering verhalen, maar zul je met de andere schuldeisers je vordering moeten indienen bij de faillissementscurator.

De mogelijkheid van verhaal op alle goederen is in de wet gegeven:

Artikel 3:276 BW

Tenzij de wet of een overeenkomst anders bepaalt, kan een schuldeiser zijn vordering op alle goederen van zijn schuldenaar verhalen.

Zijn er meer schuldeisers, dan moeten die gelijk delen in het verhaal, tenzij er sprake is van een voorrangpositie. Voorrang bij verhaal – ook daarover handelt het goederenrecht.

De weg tot de beantwoording van al die vragen vinden we in de delen van het Burgerlijk Wetboek die handelen over het vermogensrecht, meer in het bijzonder het goederenrecht. Dat goederenrecht is zeer systematisch gestructureerd. Die systematische structuur houden we in dit gehele boek aan. Veel van de goederenrechtelijke regels heeft een lange en stabiele traditie. Het is vaak te herleiden tot het Romeinse recht. Dat Romeinse recht is bewaard gebleven dankzij door keizer Justinianus (Constantinopel – nu Istanboel) tussen het jaar 529 en 534 uitgevaardigde en bewaard gebleven wetgeving. We spreken van het Corpus Iuris Civilis: het geheel van het civiele recht. Het bestaat uit drie delen. Op de eerste plaats de Instituten, een eerste systematische kennismaking met het recht voor studenten. Op de tweede plaats de Codex, waarin regels staan die door een keizer werden uitgevaardigd. Op de derde plaats de Digesten, waarin langere en kortere uitspraken staan van rechtsgeleerden. De romeinsrechtelijke wetgeving ziet er dus heel anders uit dan onze wetgeving, zoals het Burgerlijk Wetboek. Omdat de inhoud van die romeinsrechtelijke wetgeving ook in later tijd als zeer goed werd gewaardeerd bleef het steeds in meer of mindere mate in gebruik.² Juist in het goederen-

2 Een mooie introductie in het Romeinse recht in direct verband met het hedendaagse geldende Nederlandse recht biedt J.H.A. Lokin en F. Brandsma, *Prota. Vermogensrechtelijke leerstukken aan de hand van Romeinsrechtelijke teksten uitgelegd*, Den Haag: Boom juridisch 2016; tevens – maar korter – J.E. Jansen, *Boom Basics Romeins recht*, Den Haag: Boom juridisch 2017.

recht is het nog steeds van belang, en waar dat zinvol is, gebruik ik het en verwijs ernaar, met vertaling.

In de volgende hoofdstukken wordt het goederenrecht systematisch als volgt behandeld.

Het goederenrecht heeft een eigen plaats in het recht. Daarover spreken we in het volgende hoofdstuk (2). Die plaats wordt deels verklaard door een aantal heel eigen kenmerken die het goederenrecht onderscheiden van het verbintennisrecht. Daarover spreken we in hoofdstuk 3. Het goederenrecht handelt over goederen. Over de vraag wat goederen precies zijn, en welke goederen er onderscheiden moeten worden, spreken we in hoofdstuk 4. Goederen worden door mensen gehouden – personen of rechtspersonen – wat betekent dat er feitelijke handelingen of rechtshandelingen worden verricht met betrekking tot die goederen. Het goed wordt bijvoorbeeld gebruikt (feitelijke handeling) of wordt aan een andere persoon verkocht en geleverd (rechtshandeling). Die handelingen zijn tevens uitoefeningen van ‘macht’ over het goed en zijn bekend als houderschap en bezit. We spreken daarover in hoofdstuk 5. Als iemand terecht een goed bezit, heeft hij – juridisch gezien – een recht op dat goed. Die rechten op (eigen of andermans) goederen zijn de zogenoemde goederenrechtelijke rechten. Het aantal daarvan is wettelijk beperkt – we spreken over een gesloten stelsel, of ook wel: een *numerus clausus*. Over die goederenrechtelijke rechten, en met name over eigendom en de genotsrechten (vruchtgebruik, erfdienstbaarheid, erfpacht, opstal, appartementsrecht) gaat hoofdstuk 6. Goederen en de goederenrechtelijke rechten kunnen op verschillende manieren worden verkregen. Over verkrijging in het algemeen en de verkrijging krachtens de wet handelt hoofdstuk 7. Verrijking door overdracht wordt in hoofdstuk 8 behandeld. Een van de vereisten van overdracht is dat degene die overdraagt de bevoegdheid moet hebben. Onze wet geeft de mogelijkheid om ook van een onbevoegde vervreemder te verkrijgen (hoofdstuk 9). Zekerheidsrechten (pand en hypotheek) worden in hoofdstuk 10 behandeld. Verkopers hebben van oudsher het risico dat de koper niet betaalt – daarvoor bieden het eigendomsvoorbehoud en het reclamerecht uitkomst. Daar spreken we over in hoofdstuk 11.

Vragen hoofdstuk 1

1. In welke wet zijn de regels van het goederenrecht en het verbintenissenrecht te vinden?
2. Wat is het vermogensrecht?
3. Welke onderwerpen worden in de Boeken van het Burgerlijk Wetboek behandeld?
4. Wat wordt in het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering behandeld?
5. Wat is een verbintenis? Wat is de betekenis van de begrippen schuldeiser (crediteur) en schuldenaar (debiteur)?
6. B heeft interesse in een aantal van A's elektrische fietsen. A geeft B een van de fietsen mee, om voor een dag uit te proberen. Is er tussen A en B een koopovereenkomst gesloten? Heeft B de eigendom verkregen?
7. B koopt een van A's elektrische fietsen. B betaalt. A geeft B de fiets mee naar huis. Is B eigenaar geworden?
8. B koopt een van A's elektrische fietsen. B betaalt de helft van de prijs. De rest mag B later betalen. A geeft B de fiets mee naar huis. Drie maanden later heeft B nog niet betaald. Wie is eigenaar?
9. A doet veel zaken met B. Hij sluit met B overeenkomsten, zoals koopovereenkomsten, waarbij B zaken koopt van hem, en overeenkomsten waarbij B diensten van hem afneemt. Dan stoppen op een kwade dag B's betalingen. A vraagt bij B na, hij stuurt aanmaningen, maar er volgen geen betalingen. Als B A's vorderingen niet betaalt, waarop kan A dan zijn vorderingen op B verhalen?